

2022-yil. 6-son.

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Elektron jurnal

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я ПРЕПОДАВАНИЕ
ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Электронный журнал

LANGUAGE AND LITERATURE
TEACHING

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Electronic journal

ISSN 2010-5584

«Til va adabiyot ta'limi» «Преподавание языка и литературы» «Language and literature teaching»

ilmiy-metodik jurnal / научно-методический журнал

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor Saidov
Dilshod Kenjayev
Nizomiddin Mahmudov
Nargiza Rahmonqulova
Yorqinjon Odilov
Nasirullo Mirkurbanov
Jabbor Eshonqulov
Valijon Qodirov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosiroy
Tolib Enazarov
To'liq Saydaliyev
Ravshan Jomonov
Zulxumir Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Tajixon Sabitova
Nilufar Namozova
Qayum Baymirov
Lutfullo Jo'rayev (bosh muharrir
o'rinbosari)
Alijon Safarov (elektron nashr uchun)
Sayyora Halimova (elektron nashr uchun)

Muharrirlar:

Nilufar Namozova
Nigora Uralova
Emma Torosyan
Nargis Bobodjanova

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45, (71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
vab-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

M U N D A R I J A

DOLZARB MAVZU

Bahodir JOVLIYEV. O'zbekistonda ta'lim islohoti nega birinchi o'ringa qo'yildi?2

TADQIQOT

L.A.SULTONOVA. Maktab direktorlarining boshqaruv faoliyatini baholash.....7
Latifa XUDAYQULOV. Xatna to'yi udumlarining tarixiy asoslari9
Mahbuba SOBIROVA. Adabiy ta'limda "blum" taksonomiyasidan foydalanish 11
Nargiza UMURZAQOVA. O'zbek va Turk allalarining mavzu ko'lami va timsollar tadriji 15
Otajon NOROV. Islomiy she'riyatda makon va zamon talqini 17
Mehriniso ABUZALOVA, Nodira XAYRULLAYEVA. Iqtisodiy atamalarning
shakllanishi va taraqqiyoti 19
Xasan GAFFOROV. Ingliz tilshunosligida gender tadqiqotlar 22
Rafiqjon ZARIPOV. Davlat tili taraqqiyotida til akademiyalari va atamalar
qo'mitalarining roli 24
Shuhrat XOTAMOV. Xodimlar kasbiy tayyorgarligini oshirish usullari 27
E'zoza SABIROVA. Izohli lug'atlardagi huquqshunoslik terminlari
tavsifining takomillashtirilishi 29
SALIMA JUMAYEVA. "Yarador umid otlari" dostonining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari 32
Zarina KARAMATOVA. XX asr O'zbek she'riyatida marsiya janri 37
Yulduz BAKHRIDDINOVA. Ingliz va O'zbek tillaridagi fitonim komponentli
frazologik birliklarning antonimik va sinonimik xususiyatlari..... 39
Kamola ULUG'MURODOVA. O'zbek g'azalchiligidagi "Layli" obrazining badiiy talqini 41
Abdraxmanova MAKSATXAN. Hozirgi zamon Fransuz tilida modal so'zlarning
leksik-semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari 43
Shakhlo NUNIYAZOVA. Similarities and distinctive features of English, Uzbek and
Russian idiomatic expressions..... 46
Dilrabo KAZAKBAYEVA. Muhammadrizo Ogahiy ijodida Alisher Navoiy an'analari 48
Abdimurod ARSLONOV. Amir Temur haqidagi qo'lyozma manbalarning tarixiylik
xarakteri va tasnifiy tahlili 50
Oydin NURULLAYEVA. Til korpuslarini yaratishda tezaurus lug'atlarning o'rni 56

TAHLIL

Mirsanjar SANAYEV. Abdulla Oripovning aruz vaznida yozilgan masnaviyatlari tahlili 58
Munis JO'RAEVA. So'z bilan bog'liq mifologik qarashlar 60
Munira RAMONOVA. Tasviriy san'atning pedagogik imkoniyatlari 61
Sarvinoz AMONOVA. Yosh dizaynerlarni o'qitishda moda olamidagi yangi tushuncha
va atamalarning o'zbek tilidagi talqini ahamiyati 63
Umarov SARDORBEK. Futurov g'oyasining mintqa madaniyati rivojida o'rni
va badiiy adabiyotga ta'siri 65

ЛЕКСИЧЕСКИЙ МАТЕРИАЛ

Сарвиноз САДУЛЛАЕВА. Особенности лексики языка СМИ 67
Гульзода ДЖАКБАРОВА. Особенности стиля научной прозы 68

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

Виктория ДВОРЯШИНА. Жанровое своеобразие «Путешествия с Чарли
в поисках Америки» Джона Стейнбека 70

ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ

Фотима АРИПОВА, Гульчехра ДАВЛЯТОВА. Формирование межкультурной
коммуникативной компетенции студентов аудиовизуальными средствами 72

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining Filologiya bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini
chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.*

nuqtalar makon ichkarisida makoni tashkil qiladi. Bu makon islomiy lirikada boshqacha jaranglaydi va talqin qilinadi.

*Anbiyo sarxayli, sultoni rasul
Kim, erur oning tufayli juzvi kul.
Ulki Odamdand burun ul bor edi,
Ham Nabi, ham sohibi asror edi.
Nuri mavjud ofarinishdan burin
Kim, erdi xalqiga muddati olti kun...*⁴

Yaratgan Ul zotning karamiga qarang! Alloh taolo Rasuli akaram haqida xabar berganligini anglash darajalaridir. Tarixiy manbalarining shahodat berishicha allaqachon Navoiy ham his qilgan. U ruhiy-fazoviy balandlikni talqin qilarkan, Butun olamni yaratganda Muhammad alayissalomning Nuri yaratilgan edi. Shu maqsadda Navoiy **“Ulki Odamdand burun ul bor edi”** mazmunida shoh baytga qo'l uradi. Ko'rinadiki, bu erda makon o'sha Yaratilishdagi Nur, Hazrat Payg'ambarimizning butun olamga Habib qilib tushirilishi va yaratilishidagi mo'jizani his va aql tarozisi bilan talqin

qilmoqda. Navoiyning baladligi va umuminsoniy fikrlari ham ana shu yerda jam bo'ladi.

Professor N.Jabborov yozishicha: “Ma’ni va suratning bir-birini taqozo etishi Har bir narsa o’zaro juft yaratilgan va bunda teran hikmatlar bor. Kecha va kunduz, yaxshilik va yomonlik, gunoh va savob va h.k. Ma’ni va surat ham xuddi shunday juftlikni hosil qiladi va mohiyatan bir-biriga zid bo’lsa ham, biri ikkinchisiz mavjud bo’la olmaydi. Zohiran suratni inkor etishdek tuyulgan fikrlar asosiy e’tiborni ma’niga qaratish zarurligi urg’u bermoq uchundir. Ma’niga ustivor ahamiyat bermoq suratga mutloqa ehtiyoj yo’qligini anglatmaydi”.⁵

Ko’rinadiki, ma’noviy olam sirlaridan voqif bo’lish har qanday ijodkorga nasib qiladigan yorliq emas. Shu ma’noda, Navoiy ham xuddi salafkabi kabi katta bir maqsadlarni oldiga reja qilib, o’zining tafakkur darajasidan makoniy kengliklarga “sayr” qildi. Bu sayohat Allohga yaqinlashish, uni anglab etish, Qur’onni tushinish va tushuntirishni birgalikda olib borish zaruratini maydonga keltirdi.

1. Бахтин М. Формы времени и хранотопа в романе(Очерки по исторической поэтике) / В кн.: Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики.-М.: Художественная литература, 1975, стр. 234.
2. Машраб.Расулулох келадур.hidoyat.uz/ 4463
3. Иброҳим Ҳаққул.Талант-жасорат жавҳари.-Тошкент.: Муҳаррир нашриёти. 2018. -51 б.
4. Алишер Навоий. МАТ., йигирма томлик, ўн иккинчи том. Лисон ут-тайр. (Изоҳлар билан нашрга тайёрловчи: Ш.Эшонхўжаев). -Т.: Фан, 1996, 7- бет.
5. Нурбой Жабборов.Маоний аҳлининг соҳибқирони. Тошкент. “Адабиёт” 2021. 116- б.

Mehriniso ABUZALOVA,
Buxoro davlat universiteti professori,
filologiya fanlari doktori
Nodira XAYRULLAYEVA,
Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti

IQTISODIY ATAMALARNING SHAKLLANISHI VA TARAQQIYOTI

Ayni paytda ko'pchilik kichik va o'rta biznes bilan shug'ullanayotganligi sababli dunyoning turli mamlakatlarida iqtisodiyotga qiziqish ortib bormoqda. Iqtisodiy hayotdagi yangi o'zgarishlar ushbu sohada ham turli atamalarining yozma va og'zaki matnlarda namoyon bo'lishiga olib keldi. “Iqtisodiyot insoniyat o'rtasidagi munosabatlarning xilma-xilligini aks ettiruvchi fan bo'lib, u asrlar davomida tovar ayirboshlash natijasida rivojlangan. Iqtisodiy faoliyatning moliya va bank ishi, fond birjalari va investitsiyalar, biznes informatikasi, boshqaruv kabi tizimlari mavjud. Tilshunoslik nuqtai nazaridan har bir tizim o'ziga xos atamalariga ega

bo'lib, ba'zan bir vaqtning o'zida bir nechta tizimlar uchun umumiy atamalar ham bo'ladi.[1]

Bugungi zamonaviy tilshunoslik keng rivojlangan va takomillashgan bilim sohalaridan biri bo'lib, uning natijalari nafaqat gumanitar fanlar, balki turli fan vakillari tomonidan muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. “... yangi davrda tilshunoslik boshqa sohalarga ko'makchi bo'lib qolishi kerak. Matematik lingvistika, biologik lingvistika, fizik lingvistika, tibbiy lingvistika, kompyuter lingvistikasi, psixologik lingvistika, ta'limiy lingvistika, san'at lingvistikasi, diniy nutq lingvistikasi, ortologiya va hokazo. ...Har bir soha bo'yicha lug'atchilik

(tiyul egasi)ga ulufa berilmasligi ta'kidlangan. Ya'ni, bugungi kredit bilan bog'liq tushunchalar, tarixiy leksik birliklar temuriylar davridanoq shakllanganligi ayon bo'ladi.

Alisher Navoiyning:

*To hirsu havas xirmoni barbod
o'lmas,
to nafsu havo qasri baraftod o'lmas,
to jabr zulm jonig'a bedod o'lmas,
el shod o'lmas, mamlakat obod
o'lmas.*

kabi misralarida mamlakat obodligi, iqtisodiyot rivoji insoniyat ma'naviyati bilan bog'liq holatda tasvirlangan.

Bilishimizcha, Navoiy mahdudotda o'ziga qarashli bo'lgan, qozi muhri bilan tasdiqlangan vaqf hujjatlari asosida atrofi aniqlangan va belgilangan joylar, ekin maydonlari, daromadli yerlar, binolar, korizlar kabi ko'chmas mulklar (ko'char mulklari haqida ma'lumot aytilmagan)ni vaqf qilganligi hamda uning shart-sharoitlari xususida muxtasar ma'lumot bergan.

Moliyaviy ibodat turlaridan yana biri zakot sanaladi. Zakot Islomning besh ruknidan biri bo'lib, shariat farz qilgan amal bo'lib, mol-mulk, daromadidan beriladigan sadaqa, xayr-ehson sanaladi. Zakot ibodati tufayli zakot beruvchi kishi o'zining ixtiyoridagi mol-dunyo Alloh tomonidan berilgan ne'mat ekanini, bu mol-dunyoga vaqtinchalik ega bo'lib turganini tushunib yetadi.

Ayniqsa, XX asrning oxiri XXI asr boshlarida mustaqil O'zbekistonda ma'muriy-buyruqbozlik iqtisodiyotidan bozor munosabatlarga o'tish zarur deb topildi. Respublikamiz mustaqil deb e'lon qilingach, dunyoning turli mamlakatlari bilan har tomonlama aloqalarga keng yo'l ochildi. Tub islohotlar davrida iqtisodiy munosabatlar tizimining bir shaklidan

voz kechildi va ikkinchi shakliga yuz tutildi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida soha terminologik tizimi yangi tushunchalar va ularga bog'liq leksik birliklar bilan boyidi. Iqtisodiyotga oid darslik va qo'llanmalarda bozor munosabatlari bilan bog'liq o'tishning uch xil shakli mavjudligi – yangi lingvistik tushunchalarda qayd etilgan: yovvoyi bozor (dastlabki paytlarda); ma'muriy-buyruqbozlik bozori (sobiq, SSSR va sotsialistik deb atalgan mamlakatlarda); boshqariladigan bozor (hozirgi deyarli barcha rivojlangan yetakchi mamlakatlarda). Shular bilan bir qatorda o'zbek modeli, shok terapiyasi, valyuta, dollar, kredit, banknot, akkreditiv, lizing, taqchil, bizneschi, kapital, sarmoya, qarz o'simi, kreditning elastikligi, undirilgan pul, unumsiz mehnat, pul muomalasi, bozor muvozanati, shubhali kredit kabi qator birliklar tilimiz xazinasidan joy ola boshladi.

Yuqorida keltirilganlardan shuni xulosa qilish mumkinki, iqtisodiy so'z va atamalar shakllanishi uzoq davrlarga borib taqaladi. Iqtisodiyot jamiyatning o'zagi bo'lib, har qanday davrda muhim rol o'ynaydi. Mazkur sohaga mansub lingvistik birliklar barcha jamiyat ahliga tushunarli, mantiqan asoslangan bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Стрелетская И.В., Новаковская Э.В. Некоторые особенности перевода экономических текстов с английского языка на русский //Ж. "Мир современной науки". - М., 2011.-№6. –С.3
2. <https://kun.uz/news/2019/09/05/>
3. Касимова М.С., Джаббаров Ш.Г. Иқтисодий терминларнинг қўлланилиши: муаммолар ва ечимлар //“Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. – 5-сон, сентябрь-октябрь, 2017 йил. –Б. 2-5
4. Соссюр, Ф. де. Курс общей лингвистики // Введение в языкознание : Хрестоматия: учеб. пособие для вузов / сост. А.В.Блинов, И.И.Богатырева, В.П.Мурат, Г.И.Рапова. М.: Аспект Пресс, 2001. С. 5-54.
5. Yaroslavova E., Kosterin V. Using an integrative approach in teaching English language and e-commerce // 11 th International Technology, Education and Development Conference. Dates: March 6-8. 2017. –Pp. 9982-9987 DOI: 10.21125 / inted.2017.2382; Manyasi N.B. Integrated approach in teaching English language: the practice in Kenya // International Journal of Education and Research. 2014. Vol. 2 No.4. – P. 253-264 .
6. Тарасевич Т.М. Проблемы интеграции экономики и лингвистики на современном этапе // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. 2008. № 4. – Pp. 246-250.3
7. Jayalakshmi R. An integrated approach to business English. 2017.–254 p. ISBN: 0973-3728
8. Сысоев Ф.И. Экономика и лингвистика: теория, история, практика // Terra Economicus. 2019. № 2. – P. 163-175. – С.163.
9. Муҳаммадалиева М. Ўзбек тилидаги касб-хунар номларининг лексикографик таҳлил // НамДУ илмий ахборотномаси.2020. № 6. 151-155-б.
10. Раззоқов А., Тошматов Ш., Ўрмонов Н. Иқтисодий таълимотлар тарихи. Тошкент: Молия, 2002 . – 492 бет. – Б.28.